

* Det eksakte omfang af et problem kan være svært at fastlægge. Det gælder for eksempel stress. Her har vi at gøre med et problem, der er eksploderet og udråbt til ny folkesygdom. En anden kandidat til ny folkesygdom er mobning. I 2008 viste tal fra Børnerådet, at mere end hver fjerde elev var blevet mobbet inden for de seneste par måneder. Og i samme undersøgelse fortalte børnene, at mobning er et reelt og alvorligt problem.

Står disse tal til troende, så kan vi konstatere, at vi lever i et samfund, hvor mange er ramt af stress og af mobning, hvorfor vi formentlig kan høre udsagnet 'jeg bliver mobbet' lige så ofte som 'jeg føler mig stresset'. Eller kan vi?

For hvad vil det egentlig sige at være udsat for mobning, og hvem og hvor mange bliver mobbet – og hvor mange vil stå frem og sige, at de mobbeofre? Disse spørgsmål stillede vi til lederen af DPU's tværgående forskningsprojekt eXbus (Exploring Bullying in Schools), professor Dorte Marie Søndergaard:

Når Dorte Marie Søndergaard analyserer, hvordan mobningen opstår, bruger hun et begreb om social angst. Det bygger på en socialpsykologisk forståelse af mennesket som eksistentielt afhængigt af at tilhøre fællesskaber, som i vores samfund for eksempel typisk vil bestå i en arbejds-

plads eller en skoleklasse. Den sociale eksklusionsangst aktualiseres, når denne indlejring er truet.

”Begrebet den sociale eksklusionsangst peger på, at der ikke er én angstmekanisme, der ligger i det enkelte individ, som er på spil. Social angst er et fænomen, der griber en klasse eller en flok. En af grundpointerne i vores projekt er, at der er mange kræfter på spil i det sociale maskineri, mobningen opstår i. I vores analyser er vi optaget af, hvordan ofrene bliver til, og hvordan de reagerer på truslen om at blive ekskluderet,” siger Dorte Marie Søndergaard.

Ofre afviser hjælp

Nogle tøver ikke med at gøre opmærksom på sig selv som offer for mobning. Og gør de det, så får de måske mulighed for at opsøge de eventuelle rettigheder, der knytter sig til at være udsat for mobning.

Andre tøver meget mere. Faktisk er der nogle ’ofre’, der helt afviser at melde sig ind i kategorien mobbeofre. Noget tyder altså på, at det at blive udråbt som offer nogle gange mere udgør en trussel end en hjælp. Det kan umiddelbart undre, hvis ikke man har øje for det eksistentielle behov for social indlejring.

Dorte Marie Søndergaard peger på andre eksempler på ’ofre’, der også undrer os. Voldsramte kvinder, der vælger at blive i voldelige forhold, eller voldtægts ofre, som tøver med at betegne sig som ofre. Men hvordan kan det være, at Katinka fra femte klasse i en århusiansk omegnsskole afviser, at være klassens mobbeoffer – selv om de andre piger ikke er i tvivl, men betegner hende som nörd og mobbeoffer, ligesom alle drengene undgår hende. Eller hvordan kan det være at Leena på 11-12 år hævder, at hun under ingen omstændigheder er blevet mobbet. Hun er kun blevet drillet – én gang. Men i hvert fald ikke mobbet.

Dorte Marie Søndergaard forklarer: ”Håbet om fællesskabets accept er en meget stærk kraft. Du ser den hos den forslåede kvinde, ligesom du finder den hos Katinka og Leena. Det, der måske kan undre nogen, er deres håb om ikke bare at blive anerkendt, men at blive anerkendt af dem, som gør det stik modsatte af det, nemlig dem, som foragter dem.”

” Håbet om fællesskabets accept er en meget stærk kraft. Du ser den hos den forslåede kvinde, ligesom du finder den hos Katinka fra femte klasse og Leena på 11 år.

Nogle mobbeofre vil hellere lide inden for fællesskabet end stå udenfor. De afviser at få støtte, for de ser det mere som en trussel end en hjælp at blive udråbt som offer. De håber på fællesskabets accept, og det er en stærk kraft, fortæller professor Dorte Marie Søndergaard, der leder DPU’s omfattende forskningsprojekt om mobning.

Hellere lide i fællesskabet end stå udenfor

For få og for mange ofre

Hvem er det, som lider? Hvem er ofrene?

”Mobningen kan ligge i forlængelse af den sociale eksklusionsangst, der udvikler sig i sociale sammenhænge. Det ulmer i processer mellem deltagere i grupper, der er henvist til at fungere sammen. Samspillet mellem lærere, forældre, elever, skoleledelser, og hvem der ellers er deltager i sammenhænge, må analyseres nærmere for at finde ud af, hvordan den sociale angst arbejdes frem og op. Ligesom man også må se på samspil med kommunikationsteknologier og med kulturelle input fra medieprodukter som pc-spil, film, reality shows, tv-serier og så videre, hvis man skal forstå mekanismerne lidt bedre.”

Hvornår går vi fra, at noget ulmer til, at det blusser op?

”Nogle gange kan mennesker føle sig pressede og usikre på, om de bliver skubbet ud som uværdige til at være en del af fællesskabet. Eller om det lille, lokale fællesskab vil blive dømt uværdigt i forhold til et mere omfattende fællesskab. Når det sker, så blusser den sociale angst op, og man kan risikere, at gruppens deltagere vender sig destruktivt mod hinanden. De, det går ud over, er ofrene. Men det kan skifte, hvem der er ofre. Positionerne er ikke nødvendigvis bare faste.”

Betyder det, at en hel skoleklasse kan være et eksempel på et lokalt fællesskab, der bliver mobbet?

”Tja, man kan måske godt bruge betegnelsen offer om den klasse, som er udpeget som hadeklasse, og som ingen lærere ønsker at gå ind i. Hidtil har man været mest optaget af de individuelle ofre. Det er jeg også, men først og fremmest er jeg optaget af, hvilke sociale processer der ligger bag, at de får tildelt positionen som mobbeofre.” ▶

” Mobning er som at træde i kviksand: Oplevelsen af at blive ydmyget fører ikke til ophør af ydmygelsen, hvis man fortæller om den. Tværtimod er risikoen, at ydmygelserne tager til, når ofret græder eller raser.

Risikerer du med denne tilgang ikke at gøre mobningens omfang for stort?

”Vi arbejder i en analytisk vanskelig spænding mellem en ontologisk og en epistemologisk tilgang til fænomenet mobning. Arbejder man udelukkende med en ontologisk tilgang, så bliver ens definitioner ufleksible og ikke sensitive nok. Men på den anden side, hvis man udelukkende arbejder med en epistemologisk tilgang, så bliver man hurtigt optaget af at skabe sig et overblik over, hvordan folk bruger begrebet og med hvilke konsekvenser. Og det kan gå hen og blive et problem, hvis det betyder, at man ikke tager den faktiske lidelse alvorligt nok.”

Foragten klæber til dig

Den sociale eksklusionsangst ulmer i alle fællesskaber, men blusser den op, kan den nogle gange medføre en mekanisme, der handler om produktion af foragt. Denne foragtproduktion kan så rettes mod bestemte deltagere i fællesskabet. Når inklusionen, accepten og anerkendelsen derimod synes sikker, så kan vi tale om værdighedsproduktion. Men er man først blevet stabilt mål for foragtproduktionen, så kan det være særdeles vanskeligt at komme fri af denne position. Dorte Marie Søndergaard forklarer:

”I nogle skoleklasser er det sådan, at er du blevet mål for fællesskabets foragtproduktion, så er vejen også lukket for, at ens følelsesmæssige reaktioner bliver hørt og respekteret. Ingen ønsker at havne i en sådan situation. Derfor kæmper man selvfølgelig imod. Men det er som at træde i kviksand: Oplevelsen af at blive ydmyget fører ikke til ophør af ydmygelsen, hvis man fortæller om den. Tværtimod er risikoen, at ydmygelserne tager til, når ofret græder eller raser. Ofret glider ganske enkelt uden for empatisk relevans. Hvis man søger ontologiske definitioner af mobning, så er det i forhold til den form for processer, man kan begynde at kvalificere sit begreb.”

Begær efter eksklusion

Ifølge Dorte Marie Søndergaard kan man netop kvalificere forståelsen af mobning ved at bruge et såkaldt abjektbegreb, der henviser til den væmmelse og det begær efter at ekskludere, der nærer de fleste mobningspraksisser.

”Jeg bruger abjekt-begrebet som en måde at kvalificere forståelsen af mobbeofrets situation på. Abjektgørelsen sker, når empatien er lukket ned, og den sociale angst er tippet over i en social panik, der næsten kun kan lindres eller dæmpes gennem øget foragtproduktion. Der er flere mekanismer knyttet til abjektgørelsen, men en af dem kan handle om, at ofret som genstand for væmmelse, foragt, had eller andre nedværdigende forhold på en paradoksalsk måde kan komme til at bidrage til gruppens sammenhængskraft. Det kan være enormt vanskeligt at gøre noget ved. For man skal jo ind og løsne i de mekanismer, der overhovedet nødvendiggjorde foragtproduktionen, hvis man skal komme videre. Det betyder, man for eksempel skal ind og arbejde med det sociale klima i klassen.”

Men hvorfor kan man ikke bare få for eksempel Katinka eller Leena til at finde nye sammenhænge med gode kammerater?

”Det, man kunne kalde den vi-interne justering, har ofte en særlig stor betydning for et overgrebsoffer. Når den voldelige ægtemand vender hjem med blomster, kys, anger og bekræftelse dagen efter volden, så ligger der her en appel til håbet om transformation og healing. Det lokker offeret til at holde ud inden for vi'et igen. Hos Leena og Katinka drejer det sig også om enten at holde liv i et håb om at være en del af en gruppe, eller mere ambitiøst at opnå en position som værdig og central deltager i gruppen. Nogle gange lykkes det faktisk at ændre situationen i en skoleklasse,” siger Dorte Marie Søndergaard.

Af Claus Holm
clho@dpu.dk

DORTE MARIE SØNDERGAARD

Professor i socialpsykologi ved Institut for Læring, DPU, Aarhus Universitet, hvor hun bl.a. er leder af forskningsprogrammet Diversitet og Læring. Hun er leder af forskningsprojektet eXbus (Exploring Bullying in Schools). Hun har tidligere skrevet om mobbeofre, bl.a. 'Offerpositionens dilemmaer: Om undvigelse af offerpositionering i forbindelse med mobning og anden relationel aggression' i antologien 'På kant med historien' (Museum Tusulanums Forlag 2008).

www.dpu.dk/om/doms